

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

Son 6 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 6 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Науризбаева Нуржамал Қудайбергенова

TURKISTONDA OILA VA NIKOH MUNOSABATLARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI VA ROSSIYA
IMPERIYASI BOSQINIDAN KEYIN MINTAQADA YUZ BERGAN DEMOGRAFIK
JARAYONLAR 14-22

Ortiqov Yosin Abdulboqiyevich

DUNGANSHUNOSLIK TADQIQOTLARI TARIXSHUNOSLIGI (1990-2023) 23-34

Бобожонова Феруза Хаятовна

СОВЕТ ҲОКИМИЯТИ ДАВРИДА ҚУЙИ ВА ЎРТА ЗАРАФШОН ВОҲАСИДА ТАЪЛИМ
ТИЗИМИ 35-40

Halimov Tal'at

XX ASRNING 20-30 YILLARIDAGI QULOQLASHTIRISH SIYOSATI VA UNING
SALBIY OQIBATLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA) 41-45

Ilhomov Ziyovutdin Adxamovich, Shukurov Rustam Jo'raqulovich

ALEKSANDR BEKOVICH-CHERKASSKIY EKSPEDITSIYASINING BA'ZI TAFSILOTLARI:
EKSPEDITSIYANING BOSHLANISHI 46-54

Tilavova Shahnoza Salohitdinovna

MA'RIFATPARVARLARNING MATONATLI AYOLI XAYRINISO MAJIDXONOVA (1905-1937)
HAYOTI VA FAOLIYATIGA CHIZGILAR 55-59

Жайнаров Обиджон Ҳамид ўғли

XX АСР 20-ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА АДВОКАТУРА ТИЗИМИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР
(ФАРҒОНА ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА) 60-64

Toshpo'latov Mamadali Zaynidin o'g'li

NUROTA TUMANI YOSHLARINI QO'LLAB-QUVVATLASH YUZASIDAN AMALGA OSHIRILGAN
CHORA-TADBIRLARNING TARIXIY TAHLILI (2017-2024) 65-73

Umarov Baxtishod

SOMONIYLAR DAVRIDA BUXORODA ILM-FAN RIVOJI (TARIX VA TIBBIYOT MISOLIDA).. 74-79

Ўўлдошев Салимжон Валиевич

ИНТЕГРАЦИЯЛАШУВ ЖАРАЁНЛАРИ ВА ХАЛҚ ЎЙИНЛАРИ 80-85

Askarov Azimjon Odiljon o'g'li

O'RTA OSIYODAGI ANGLIYA-ROSSIYA RAQOBATINING TARIXIY KONTEKSTI
VA KATTA O'YIN SIYOSATINING VUJUDGA KELISHI 86-91

Eshchanov Hurmat Matnazarovich

O'ZBEKISTON HUDUDI BRONZA DAVRIDA TOPOGRAFIK XUSUSIYATLARNI ETNIK
JARAYONLARI KARTOGRAFIYASI..... 92-95

Azamatova Gulmira Bayirbekovna

O'ZEKISTONDA AHOLI MIGRATSIYASI VA UNGA TA'SIR ETGAN IJTIMOIIYIQTISODIY

OMILLAR	96-100
<i>Raimov Mamasoat Safar o'g'li</i> ESKI TERMIZ HAQIDA TARIXIY MA'LUMOTLAR	101-105
<i>Usmanov Jahongir Xo'jaqulovich</i> MARKAZIY OSIYO TARIXSHUNOSLIGIDA ILK ILMIY QARASHLARNING SHAKLLANISHI	106-109
<i>Usmanova Inobat Ibragimovna</i> PROCESSES OF GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE IRON AGE POPULATION OF UZBEKISTAN	110-115
<i>Bekmirzayev Islomjon Ibrohim o'g'li</i> O'RTA G'OVASOY HUDUDI QADIMGI DAVR AHOLI TURAR-JOYLARI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR	116-120
<i>Gadoyev Dadaxon Xayrulloevich</i> BUXORDAGI "MASJIDI BALAND" MASJIDI QURILISHI VA TARIXI	121-125
<i>Rajabova Sabohat Bobirovna</i> IQTISODIY HAYOTDA TADBIRKOR AYOLLARNING TUTGAN O'RNI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)	126-132
<i>Aloxunov Alisher Ahmadjonovich</i> ARXELOGIYADA GEOGRAFIK AXBOROT TIZIMLARIDAN FOYDALANISHNING ASOSIY IMKONIYATLARI XUSUSIDA	133-138
<i>Sharopov Saidusmon Saidaxmadovich</i> XIX ASR OXIRI VA XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGINING JANUBISHARQIY HUDUDI SHAHARLARI, XUSUSAN QARSHI, SHAHRISABZ VA KITOB SHAHARLARINI RUS TARIXCHILARI ASARLARIDA YORITILISHI	139-144
<i>Axmedova Gulchehra O'skinovna</i> SHEROBOD VOHASI NOMODDIY MADANIYATI DURDONALARI	145-149
<i>Abduraximov Husniddin</i> O'ZBEKISTON VA AVSTRIYA RESPUBLIKASI O'RTASIDA INVESTITSIYAVIY, HUQUQIY HAMDA ILM-FAN SOHASIDA HAMKORLIKNING MUSTAHKAMLANISHI	150-158
<i>Turopova Mohidil Turdiyevna</i> O'ZBEKISTON JUNUBIY HUDUDLARI TOPONIMIKASINING TABIAT BILAN BOG'LIQLIGI VA URF-ODATLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	159-163
<i>Annayeva Zarifa Musurmonqulovna</i> EKOLOGIK HOLATNI BARQARORLASHTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI	164-168
<i>Ahmadov Xurshid San'atovich</i> "CHIG'ATOY IMLOSI" VA MILLIY ZIYOLILAR	169-175
<i>Axmadova Nafisa Axmad qizi</i> O'ZBEKISTON VA GERMANIYA MADANIY ALOQALARINING RIVOJLANISHI	176-179

Жумаева Шоҳида Чориевна

МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ 180-186

Elmuratova Umida Farxadovna

TA'LIM IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISHNING GENDER TENGLIGINI TA'MINLASHGA

TA'SIRI 187-191

Nazarov Otabek Muzrobovich

XX ASRNING 80-YILLARI QATAG'ONLIK SIYOSATINING SURXONDARYODAGI IJTIMOY-

IQTISODIY JARAYONLARGA TA'SIRI 192-197

Kupaysinov Ismoyiljon Ahmadjanovich

1950-1990 YILLARDA ANDIJON OBLASTI JAMOAT TRANSPORTI FAOLIYATI VA UNDAGI

AYRIM MUAOMMOLARNI MATBUOTDA YORITISHI ("KOMMUNIST" GAZETASI

MATERIALLARI MISOLIDA) 198-202

Oripova Laylo Zafarovna

O'ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI FAOLIYATI TARIXIGA NAZAR 203-207

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Magsud Azad Guliyev

OZARBAYJONDA YASHIL ENERGIYAGA O'TISH: SO'ROQ NATIJALARINI TAHLIL

QILISH 208-214

Глазова Марина Викторовна

ВКЛАД «ЗЕЛЕНОВОГО» УЧЁТА В ФИНАНСОВОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ В УСТОЙЧИВОЕ

РАЗВИТИЕ КОМПАНИЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В УЗБЕКИСТАНЕ:

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ 215-231

Oramov Jaxongir Jurayevich

RAQAMLI INNOVATSIYALAR DAVRIDA MOLIYAVIY BARQARORLIKNI BAHOLASHDA

EKONOMETRIK MODELLAR 232-238

Шадиева Дилдора Хамидовна

БАНК СОҲАСИГА РАҚАМЛАШТИРИШ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ ТАЪСИР 239-243

Umronov Eldorbek Sodirovich

TURISTIK KORXONALARDA TADBIRKORLIK FAOLIYATI RAQOBATBARDOSHLIGINI

BAHOLASH 244-255

Sattarov Umirzoq Normengovich

MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA TRANSFORMATSIYALASH JARAYONI... 256-262

Хамдамов Шавкат Комилович

СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА И БОРЬБА С БЕДНОСТЬЮ: СТРАТЕГИИ ФИНАНСИРОВАНИЯ В

УЗБЕКИСТАНЕ 263-267

Хайитов Жамшид Холвоевич

ИҚТИСОДИЁТДА ОБОДОНЛАШТИРИШ ХИЗМАТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ДАВР

ТАЛАБИ 268-272

Xurramov Azamat Fayzullayevich

BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA UY XO'JALIGI SEKTORINING O'RNI VA

ANAMIYATI 273-278

Алимханова Нигора Алимхановна

ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАР АУДИТИДА ТАҲЛИЛИЙ АМАЛЛАРНИ ҚЎЛАШ 279-287

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Jumayev Oybek Maratovich

O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH DINAMIKASINING IJTIMOY-SIYOSIY JIHATLARI 288-296

Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна

ХОЖА АҲРОР ТАЪЛИМОТИДА ИНСОНИЙ ҲАҚИҚАТ МАСАЛАСИ 297-302

Хайридинов Аббосхон Анварович

ҒАРБ МАДАНИЯТИНИ ОММАЛАШИШИГА ИЧКИ ОМИЛЛАР ТАЪСИРИ 303-311

Мухамеджанова Лалихон

АХЛОҚНИНГ ЖАМИЯТДАГИ ТРАНСФОРМАЦИОН ВА БАРҚАРОРЛАШТИРУВЧИ ФУНКЦИЯЛАРИ 312-317

To'yeva Muhayyo Shuhrat qizi

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING YANGILANISH JARAYONIDA XOTINQIZLAR INNOVATSION TAFAKKURINI OSHIRISH VA FAOLLASHUVI BORASIDAGI SIYOSATI:UMUMNAZARIY TAHLILLAR..... 318-322

Ro'zimurodov Siroj Madatovich

OILANING IJTIMOY-IQTISODIY MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISHDA MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYANING TA'SIRI 323-326

Ravshanov Ulug'bek Rahbarovich

AXBOROT GLOBALLASHUVI SHAROITIDA YOSHLARDA MILLIY O'ZLIKNI TARBIYALASH MASALALARI 327-332

Allayarova Marxabo Mavlanovna

SHAXS BADIY IJODINI SHAKLLANTIRISHNING ESTETIK MUAMMOLARI VA MA'NAVIYAT 333-337

Хашимов Шерахон Жўрахонович

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИМИДЖИНИНГ ЮКСАЛИШИДА ТИББИЁТ ТУРИЗМИНИНГ ТУТГАН ЎРНИ..... 338-342

Soatov Rasul Muxitdinovich

BOBORAHIM MASHRAV HAYOTI VA IJODIDA TASAVVUFGA DOIR QARASHLAR TAHLILI 343-348

Ashurov Navfal Burxonjon o'g'li

MOVAROUNNAHR MIQYOSIDA NASAF SHAHRINING ILMIY-MADANIY ASOSLARI349-352

Ўразалиева Гулшада Бекнўлатовна

ГЕНДЕР ТЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ - ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН СТРАТЕГИЯСИНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШИ 353-358

Xudaynazarov Samad Xudayberdiyevich, Turgunov Azim Turgunovich

JAMIYATNING MA'NAVIY - IJTIMOY RIVOJLANISHIDA O'ZBEK XALQI MILLIY QADRIYATLARINING O'RNI 359-364

Suvanov Ilhom Abdixalilovich

AXBOROT-MAFKURAVIY TAHDIDLARGA QARSHI KURASHDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG'RIKENGLIKNI TA'MINLASHNING AHAMIYATI 365-371

Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna

SHARQ ALLOMALARI ASARLARIDA OILA VA TARBIYA MASALALARI 372-376

Kayumova Aziza Toshmuradovna

IBN XALDUNNING JAMIYAT VA IJTIMOYIY TARAQQIYOT TO'G'RISIDAGI QARASHLARI 377-381

G'ulomov Obid G'ayratovich

YOSHLAR MA'NAVIY KAMOLOTIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOYIY-MADANIY OMILLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 382-385

Панжиев Сухроб

ГЛОБАЛЛАШУВ ВА ҒОЯВИЙ ТАҲДИДЛАР ДАВРИДА ҲАҚИҚАТ ТУШУНЧАСИНИНГ АҲАМИЯТИ 386-391

Matnazarova Muhayyo Axmetjanovna, Azimova Charos Azamatovna

"ETNOS", "MILLAT" TUSHUNCHALARINING MAZMUN-MOHİYATI VA ULARNING ILMIY-NAZARIY TAHLILI 392-398

Amanov Alisher Kaxramonovich

VAQTNI ILMIY JIHATDAN TAHLIL QILISH HAMDA UNI FALSAFIY VA MADANIY NUQTAI NAZARDAN O'RGANISH 399-404

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Пайзибаева Мадинахон Собиржон қизи

БРИТАНИЯ ХАЛҚ ЭРТАКЛАРИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА КЕЛЬТ МИФОЛОГИЯСИНИНГ ТАЪСИРИ ВА ЎРНИ 405-409

Tevosyan Gayane Arturovna

O'ZBEK VA RUS TILI GRAMMATIKASINING QIYOSIY TIPOLOGIYASI 410-417

Boynazarov Islom Abduxalimovich

INGLIZ TILIDAGI FALSAFIY TERMINLARDA SINONIMIYA HODISASI 418-421

Bahriddinova Yulduzxon Bahriddin qizi

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI BOTANIK TERMINLARNING NOMINATIV TAHLILI VA BINAR NOMLANISHI 422-426

Javliyev Mansurbek Odil o'g'li

KONSEPT TUSHUNCHASINING HOZIRGI ZAMON LINGVISTIKASIDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI 427-431

Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich

PARALLEL KORPUSLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI 432-436

Rahimova Shahnoza Palvannozirovna

INGLIZ TILIDAGI IBORALARNI O'RGANISHDA TARJIMA MUAMMOLARI 437-442

Muhamadiyev Timur Urazovich

INGLIZ TILIDAGI OAVDA OMMAVIYLASHMAGAN IBORALARDAN FOYDALANISH 443-446

<i>Панжиева Насиба Нармахматовна</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ	447-451
<i>Умирова Дилфуза Суюновна, Асадов Шухрат</i> ОБРАЗОВАНИЕ ЯВЛЯЕТСЯ НЕОТЪЕМЛЕМОЙ И НЕПРЕРЫВНОЙ ЧАСТЬЮ ПРАВ И ИНТЕРЕСОВ ЧЕЛОВЕКА	452-456
<i>Ибрагимова Мохира Муратовна</i> ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПСИХОЛОГИЗМ И ЕГО ФУНКЦИИ В ТВОРЧЕСТВЕ ВИРДЖИНИИ ВУЛЬФ	457-464
<i>Тойчиева Насибахон Суранбаевна, Ткебучава Ирина Георгиевна, Темирова Шоира Гайбуллаевна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ ЛИНГВИСТИКИ	465-477
<i>Nurimova Diyora</i> LIRIK DISKURS VA UNING MOHIYATI	478-482
<i>Axmadjonova Mohinur Iqboljon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILIDA NUTQ AKTLARINING SEMANTIK TUZILISH TAHLILI	483-491
<i>Jumanazarov Shukurali Tashmamatovich</i> KORPUS TUZISH TEXNOLOGIYASI.....	492-495
<i>Samadova Oydin Ilxomjon qizi</i> FRAZELOGIK BIRLIK TUSHUNCHASI HAMDA UNING QO'LLANILISHI	496-500
<i>Xamrayeva Rano Rajabovna</i> XX ASR INGLIZ ILMIY FANTASTIKASINI TARJIMA QILISH XUSUSIYATLARI	501-505
<i>Ermatov Ixtiyor, Mamatqulov Azizbek</i> A.HOJIYEVNING TERMINOLOGIK LUG'ATLARI XUSUSIDA	506-510
<i>Muxtorova Moxlaroyim</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TANBEH BERISHNI BILDIRUVCHI BIRLIKLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	511-517
<i>Abdullayeva Nilufar Ramazonovna, Aliqulova Rohila</i> O'SIMLIK NOMLARI BILAN BOG'LIQ TARBIYAGA OID MAQOL VA MATALLARNING CHOQ'ISHTIRMA TAHLILI	518-521
<i>Носирова Мубина Олимовна</i> СПЕЦИФИКА ОТРАЖЕНИЯ АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИХ ПОСЛОВИЦ В СЛОВАРЯХ РАЗНОСИСТЕМНЫХ ЯЗЫКОВ	522-528
<i>Xasanov Zafar Baxtiyorovich</i> ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA SPORT ATAMALARINI O'RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI	529-534
<i>Рахматов Бекзод Уктам угли</i> СОЦИАЛЬНО-ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ПОНЯТИЯ «УЧИТЕЛЬ»	535-539

Yaxyoyev Fayzullo muhammadsoli o'g'li

XX ASRNING IKKINCHI YARMIDA ALISHER NAVOIY LIRIKASIGA DOIR MATNSHUNOSLIK
BILAN BOG'LIQ TALQINLAR..... 540-546

Otajonova Dildor Baxtiyarovna

KORPUS TURLARINING LINGVISTIKA SOHASINI TARAQQIY ETTIRISHDAGI
AHAMIYATI 547-551

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович

МАЪНАВИЙ ЗИЁН КОМПЕНСАЦИЯСИ МИҚДОРИНИ АНИҚЛАШНИНГ НАЗАРИЙ ВА
АМАЛИЙ MASALALARI 552-559

Fayzullayev Aslbek Ulug'bek o'g'li

MULKNI QASDDAN NOBUD QILISH YOKI UNGA ZARAR YETKAZISH UCHUN JINOIY
JAVOBGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISHNING AYRIM MASALALARI 560-564

Элмуродов Хусан Элмуродович

МЕҲНАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ СОҲАСИДА ЎҚУВДАН ҲАМДА БИЛИМ ВА
КЎНИКМАЛАРИ ТЕКШИРУВДАН ЎТМАГАНДА ИШДАН ЧЕТЛАШТИРИШ..... 565-572

Аслонова Лайло Олимовна

ИЛМИЙ ХОДИМЛАР ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИ БЕЛГИЛАШНИНГ АЙРИМ
MASALALARI 573-583

Файзиева Гулрух Мухаммади кизи

НЕКОТОРЫЕ ПОНЯТИЯ В СФЕРЕ ГАРАНТИИ ПРАВО НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ
ЖИЛИЩА 584-588

Ибрагимова Сабина Эркиновна

К ВОПРОСУ О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ В СФЕРЕ
ДОСУДЕБНОГО УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН..... 589-593

Tosheva Maftuna Anvar qizi

AXLOQQA QARSHI JINOYATLARNING JINOYAT-HUQUQIY JIHATLARI 594-600

Халилов Дониёр Нортажиевич

КОНСТИТУЦИОННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРАВ И
СВОБОД В СОЦИАЛЬНОМ ГОСУДАРСТВЕ 601-607

Файзуллаева Нигорахон Равшановна

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОГОВОРА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО
КУЛЬТУРНОГО ПРАВА 608-618

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Saydillayeva Mehrinaz Bahodir qizi

OLIY TA'LIM TIZIMIDA TA'LIM DASTURLARINI LOYIHALASHTIRISH ASOSIDA PEDAGOGIK
TA'LIM METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH ASOSLARI 619-626

Ubaydullaeva Jamila Hurramovna

DARS TURLARI VA DARSNI REJALASHTIRISHGA NISBATAN YONDOSHUVLAR..... 627-631

<i>Ro'ziyeva Nazira Yodgorovna, Panjiev O'g'ilshod Baxodir qizi, Jo'raev Baxodir Norbo'tayevich</i> O'QUVCHILARGA TABIATNI ASRASH VA EZOZLASHNI "YASHIL MAKON" MILLIY TEKNOLOGIYA LOYIHASI ASOSIDA AMALIY ANJUMANLAR ORQALI OLIB BORISH	632-640
<i>Юлдошев Рустам Дилшод угли</i> РОЛЬ ПРАГМАТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКА И КОММУНИКАТИВНОМ ПРОЦЕССЕ	641-645
<i>Razzakov Baxrom Abdug'afurovich</i> BO'LAJAK MUHANDISLAR UCHUN OG'ZAKI MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH: INGLIZ TILI DARSLARIDA TRANSPORT TERMINOLOGIYASINI O'RGANISHGA MISOLIDA.....	646-650
<i>Salimova Shahlo Sayfulloyevna</i> TA'LIM TIZIMIDA XAVFSIZ MUHITNI YARATISH MUAMMO VA ISTIQBOLLARI	651-656
<i>Kuchkarova Arofathon</i> MATEMATIKA DARSLARIDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH (GEOGEBRA DASTURI MISOLIDA)	657-661
<i>Radjabova Gulnoza Giyosiddinovna</i> YOZISH BO'YICHA KO'RSATMALARNI TAKOMILLASHTIRISHDA ZAMONAVIY AMERIKA INGLIZ TILI KORPUSINING (COCA) ROLI	662-669
<i>Sharifov Muxriddin Kamoladdin o'g'li</i> PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARIDA MAXSUS FANLARNI O'QITISH ISTIQBOLLARI	670-675
<i>Saidova Surayyo Yarqulovna</i> NOFILOGIK TA'LIM YO'NALISHI TALABALARI O'QISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SOHAVIY MATNLAR XUSUSIYATLARI VA MATN TANLASH TAMOYILLARI	676-686
<i>Djalolov Furqat Fattohovich</i> UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA INGLIZ TILI TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA SIFATINI YAXSHILASH YO'LLARI	687-691
<i>Niyazova Minara Baxramovna</i> TEKNIKA OLIY O'QUV YURTLARIDA TALABALARNI FRANSUZ TILIGA QIZIQTIRISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI.....	692-697
<i>Amrillayev Husniddin Ashrab o'g'li</i> OLIY TA'LIMDA VIRTUAL LABORATORIYALARDAN O'QUV JARAYONIDA FOYDALANISHNING PEDAGOGIK JIHATLARI	698-702
<i>Boboyeva Zarifa Jahonqulovna</i> SPORT TAYYORGARLIK JARAYONLARINING ADAPTIV MEXANIZMLARI.....	703-708
<i>O'rozov Shahobiddin Ziyadullayevich</i> AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA DAVLATNI BOSHQARISH TAMOIYILLARI.....	709-713
<i>Muxtshamova Parvina Zahitovna</i> ESL DARSLARIDA HAQIQIY MATERIALLARDAN FOYDALANISH	714-716

Received: 20 May 2024
Accepted: 30 May 2024
Published: 19 June 2024

Article / Original Paper

SCIENTIFIC ANALYSIS OF TIME AND ITS STUDY FROM A PHILOSOPHICAL AND CULTURAL POINT OF VIEW

Amanov Alisher Kaxramonovich

Assistant, Tashkent state transport university

E-mail alisher9707410@gmail.com

Abstract. Time has been the subject of deep philosophical research and cultural thought throughout human history. This article explores the multifaceted study of time as an object of scientific analysis, taking concepts from both philosophical discourse and cultural studies. The article covers how time is understood, discussed and interpreted by thinkers such as Aristotle, Kant, and Heidegger, beginning with a review of the conceptualization of time in various philosophical traditions. He then moved on to study time in cultural studies, studying how time manifests in cultural artifacts, stories, and practices. This article focuses on illuminating the complex interaction between philosophical inquiry and cultural perspectives in the study of time through an interdisciplinary objective, proposing a comprehensive understanding of time as a fundamental aspect of human existence..

Keywords: time, philosophy, cultural studies, temporal, interdisciplinary analysis, narratives, artifacts, practices.

VAQTNI ILMIY JIHATDAN TAHLIL QILISH HAMDA UNI FALSAFIY VA MADANIY NUQTAI NAZARDAN O'RGANISH

Amanov Alisher Kaxramonovich,

Assistant, Toshkent davlat transport universiteti

Anotatsiya. Vaqt insoniyat tarixi davomida chuqur falsafiy tadqiqotlar va madaniy tafakkur mavzusi bo'lib kelgan. Ushbu maqola falsafiy nutqdan ham, madaniyatshunoslikdan ham tushunchalar olib, ilmiy tahlil obyekti sifatida vaqtning ko'p qirrali tadqiqini o'rganadi. Maqolada turli falsafiy an'analar bo'yicha vaqtning konseptualizatsiyasini ko'rib chiqishdan boshlab, Aristotel, Kant va Xaydegger kabi mutafakkirlar tomonidan vaqt qanday tushunilgani, muhokama qilingani va talqin qilinganligi ko'rib chiqiladi. Keyinchalik u madaniyatshunoslikda vaqtning o'rganishga o'tadi, vaqt madaniy artefaktlar, hikoyalar va amaliyotlarda qanday namoyon bo'lishini o'rganadi. Ushbu maqola fanlararo obyektiv orqali vaqtning o'rganishda falsafiy izlanishlar va madaniy istiqbollar o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni yoritishga qaratilgan bo'lib, vaqtning inson mavjudligining asosiy jihati sifatida har tomonlama tushunishni taklif qiladi.

Kalit so'zlar: vaqt, falsafa, madaniyatshunoslik, vaqtinchalik, fanlararo tahlil, rivoyatlar, artefaktlar, amaliyotlar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I6Y2024N60>

Kirish. Vaqt falsafiy va madaniy tuzilma sifatida ming yillar davomida insoniyatni o'ziga jalb qilib kelgan. Qadimgi tsivilizatsiyalardan tortib to zamonaviy jamiyatlargacha vaqt tushunchasi borliq, sababiy bog'liqlik va inson tajribasini tushunishda markaziy o'rin tutgan. Faylasuflar, ilohiyotshunoslar, olimlar va san'atkorlar vaqtning tabiati, uning kosmosga aloqasi, uning inson ongiga va jamiyatga ta'siriga oid savollar bilan kurashdilar. Vaqtning ahamiyati intizom chegaralaridan oshib, falsafa, fizika, adabiyot, antropologiya va psixologiya kabi sohalarni qamrab oladi. Uni o'rganish nafaqat inson bilimi va madaniyatining asosiy jihatlarini

yoritibgina qolmay, balki texnologiya va iqtisoddan tortib, axloq va siyosatgacha bo'lgan sohalar uchun ham amaliy ahamiyatga ega.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi falsafa va madaniyatshunoslik linzalari orqali vaqtning ilmiy tahlil ob'ekti sifatida o'rganishdir. Ushbu fanlardan olingan fikrlarni sintez qilish orqali biz vaqtning ko'p qirrali tabiati, uning madaniy ko'rinishlari va falsafiy ta'sirlari haqidagi tushunchamizni chuqurlashtirishni maqsad qilganmiz. Fanlararo yondashuv orqali biz zamonning murakkabliklarini va uning inson tafakkuri va jamiyatidagi ahamiyatini yoritishga intilamiz. Ushbu maqolaning qamrovi falsafada uning kontseptualizatsiyasi, madaniy artefaktlar va rivoyatlarda ifodalanishi va inson mavjudligini tushunish uchun fanlararo ta'sirini o'z ichiga olgan vaqtning har tomonlama tekshirishni o'z ichiga oladi.

Maqsadlarimizga erishish uchun ushbu maqola falsafiy matnlar, madaniy tahlillar va fanlararo ilmiy tadqiqotlardan foydalangan holda sifatli tadqiqot metodologiyasini qabul qiladi. Biz tahlilimizni tuzishda tematik yondashuvni qo'llaymiz, asosiy mavzular va vaqt bilan bog'liq tushunchalar atrofida muhokamani tashkil qilamiz. Maqola bir necha bo'limlarga bo'lingan bo'lib, ularning har biri vaqtning turli jihatlariga, jumladan, uning falsafiy asoslari, madaniy ko'rinishlari va fanlararo kesishmalariga qaratilgan. Ushbu tizimli yondashuv orqali biz ilmiy tadqiqot mavzusi sifatida vaqtning har tomonlama o'rganishni, davom etayotgan ilmiy nutq va fanlararo muloqotga hissa qo'shadigan tushunchalarni taklif qilishni maqsad qilganmiz.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili va metodologiya. Qadimgi yunon falsafasi vaqtning tushunish uchun asos tushunchalarini yaratdi, Aristotelning "Xronos" tushunchasi ayniqsa ta'sir ko'rsatdi. Aristotel kosmologiyasida vaqt sub'ektiv vaqt tajribasidan ajralib turadigan jismoniy olamdagi o'zgarish va harakat o'lchovi sifatida tushuniladi[1]. Xronos yoki miqdoriy vaqt kosmosdagi hodisa va hodisalarni tartibga solish uchun asos bo'lib xizmat qiladigan chiziqli va bir xil progressiya bilan tavsiflanadi. Aristotelning vaqt va mavjudlikning boshqa shakllari, masalan, substansiya va sifat o'rtasidagi farqi yunon tafakkurida vaqtning mavhum va instrumental xususiyatini ta'kidlaydi. Matematik aniqligiga qaramay, xronosda vaqt bo'yicha keyingi falsafiy tadqiqotlarda topilgan sub'ektiv tajribaning chuqurligi yo'q.

Immanuel Kant vaqtning inson bilishining asosiy kategoriyasi sifatida belgilab, falsafiy tushunchada inqilob qildi. Kantning transsendental idealizmida vaqt tashqi dunyoning ob'ektiv xususiyati emas, balki bizning voqelik tajribamizni tuzuvchi sezgining sub'ektiv shaklidir. Vaqt, Kantning fikriga ko'ra, biz hissiy taassurotlarni tartibga soluvchi va hodisalarni vaqtinchalik tartibga solingan holda idrok etadigan doirani ta'minlovchi barcha empirik bilimlar imkoniyatining zarur shartidir[2]. Kantning vaqtning apriori va universal tushunchasi Aristotelning Xronos haqidagi tushunchasiga qarama-qarshi bo'lib, temporallikni tushunish uchun tashqi, ob'yektiv o'lchovdan ichki, subyektiv asosga o'tishni ta'kidlaydi.

Martin Xaydeggerning vaqtga fenomenologik yondashuvi an'anaviy falsafiy nuqtai nazardan tubdan chetlanishni taklif qiladi, inson mavjudligining ekzistensial va vaqtinchalik o'lchovlarini ta'kidlaydi[3]. Xaydegger vaqt tushunchasini mavhum, bir hil davomiylik sifatida rad etadi, aksincha, vaqtinchalikni dunyodagi insonning muhim jihati sifatida tasavvur qiladi. Xaydegger uchun vaqt chiziqli progressiya emas, balki o'tmish, hozirgi va kelajakni inson mavjudligining o'zaro bog'liq o'lchovlari sifatida qamrab oluvchi "vaqtinchalik ekstazlar"ning dinamik jarayonidir. Xaydeggerning fikricha, vaqtinchalik nafaqat kontseptual mavhumlik, balki bizning voqelik haqidagi tushunchamizni va haqiqiy mavjudlik imkoniyatlarini shakllantiradigan yashash tajribasidir. Vaqtning inson mavjudligi kontekstida joylashtirgan

holda, Xaydegger vaqtinchalik haqidagi odatiy tushunchalarga qarshi chiqadi va vaqt va borliq tabiatini falsafiy tadqiq qilish uchun yangi yo'llarni ochadi.

Adabiyot turli xil vaqtinchalik tuzilmalar va hikoya qilish usullarini o'rganish uchun boy ombor bo'lib xizmat qiladi. Mualliflar murakkab syujetlar, dinamik xarakter rivojlanishi va tematik chuqurlikni yaratish uchun vaqtni manipulyatsiya qiladilar. Eslatmalar, bashorat qilish va chiziqli bo'lmagan rivoyatlar kabi uslublar vaqtning chiziqli tushunchalarini shubha ostiga qo'yadi va o'quvchilarga vaqtinchalik haqida muqobil istiqbollarni taklif qiladi[4]. Qolaversa, adabiy asarlar ko'pincha mif va dostonlarda tsiklik vaqtni tasvirlash yoki modernistik va postmodernistik adabiyotda vaqtning parchalanishi orqali bo'lsin, zamonga nisbatan madaniy munosabatni aks ettiradi. Adabiyotdagi vaqtinchalik tuzilmalar va hikoya qilish usullarini tahlil qilish orqali madaniyatshunoslik adabiyot jamiyatda vaqt haqidagi jamoaviy tushunchalarni qanday aks ettirishi va shakllantirayotganini yoritadi.

Tasviriy san'at vaqtni tasvirlash uchun boshqa ob'ektivni taqdim etadi. Rasmlar, haykaltaroshlar va boshqa badiiy shakllar o'tkinchi daqiqalardan abadiy haqiqatlarga bo'lgan vaqtinchalik tajribalarni qamrab oladi. Rassomlar vaqt o'tishini etkazish uchun istiqbol, rang va shaklni manipulyatsiya qiladilar, vaqtinchalik his-tuyg'ular va his-tuyg'ularni uyg'otadigan vizual hikoyalarni yaratadilar[5]. Bundan tashqari, san'atda vaqt tasviri ko'pincha madaniy va diniy timsollar bilan o'zaro bog'liq bo'lib, o'lim, o'lmaslik va borliqning tsiklik tabiati haqidagi e'tiqodlarni aks ettiradi. Tasviriy san'atdagi vaqtinchalik va mangulik tasvirlarini o'rganib, madaniyatshunoslik san'atkorlarning zamon murakkabliklari bilan qanday kurashayotgani va uning inson hayotidagi ahamiyatini ochib beradi.

Marosimlar va madaniy amaliyotlar jamiyatlarda vaqtni tashkil qilish va o'tkazish uchun asos yaratadi. Madaniy marosimlar kundalik odatlardan tortib yillik bayramlarga ijtimoiy hayotni tuzuvchi va jamoaviy o'ziga xoslikni mustahkamlovchi vaqtinchalik ritmlarni o'rnatadi. Marosimlar tug'ilish, to'y va o'lim kabi muhim daqiqalarni belgilab, ularga madaniy ma'no va ahamiyatga ega. Bundan tashqari, yodgorlik va yubiley kabi marosimlar jamoaviy xotirani saqlash va o'tmishni e'zozlashga xizmat qilad[6]. Vaqtinchalik ritmlar va esdalik amaliyotlarini o'rganish orqali madaniyatshunoslik jamiyatlar qanday qilib vaqt o'tishi haqida muzokaralar olib borishi, vaqt o'tishi haqida muzokaralar olib borishi va davomiylik va o'zgarish haqidagi hikoyalarni qurishga oydinlik kiritadi.

Falsafa va madaniyatshunoslikning kesishishi turli xil vaqtinchalik ontologiyalarni o'rganish uchun qulay zamin yaratadi. Vaqt tabiatiga oid falsafiy tadqiqotlar uning mavjudligi, tuzilishi va voqelik bilan aloqasi haqidagi fundamental savollar bilan kurashadi. Madaniyatshunoslik turli madaniyatlar va jamiyatlar vaqtni qanday kontseptsionalashi va boshdan kechirishini o'rganish orqali ushbu nutqni boyitadi. Vaqtinchalik ontologiyalarni falsafiy va madaniy kontekstlarda o'rganib, fanlararo istiqbollar ko'p vaqtli tajribalarni yoritib beradi va chiziqli, bir hil davomiylik sifatida evrosentrik vaqt tushunchalariga qarshi turadi. Bundan tashqari, ushbu fanlararo yondashuv turli falsafiy an'analar va madaniy istiqbollar o'rtasidagi muloqotni rivojlantiradi, vaqtni ko'p qirrali hodisa sifatida tushunishimizni boyitadi.

Vaqtinchalik tajribani o'rganish falsafiy izlanishlarni sub'ektiv ongga ko'prik qilib, yashagan temporallikning madaniy tahlillarini o'tkazadi. Faylasuflar vaqtinchalik ongning tabiatini o'rganadilar, odamlar vaqt o'tishini qanday idrok etishi, sharhlashi va harakatlanishini o'rganadi[7]. Madaniyatshunoslik bu so'rovni vaqtinchalik tajriba madaniy me'yorlar, ijtimoiy

amaliyotlar va tarixiy kontekstlar tomonidan qanday shakllantirilishini o'rganish orqali to'ldiradi. Subyektiv temporallik haqidagi falsafiy mulohazalarni yashash tajribasiga madaniy qarashlar bilan birlashtirib, fanlararo yondashuvlar individual sub'ektivlik va jamoaviy vaqtinchalik o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni yoritadi. Vaqtinchalik tajribaning bu yaxlit tushunchasi ong falsafasi, fenomenologiya va madaniy psixologiyada davom etayotgan munozaralarga yordam beradi.

Tahlil va natijalar. Madaniyatshunoslik ma'lum bir madaniy kontekstda vaqtinchaliklarning dinamik va kontingent xususiyatini ta'kidlaydi. An'anaga qarshi zamonaviylikka yoki uzluksizlikka qarshi o'zgarish kabi vaqtinchalik dialektika madaniy hikoyalar va amaliyotlarni shakllantiradi. Bundan tashqari, madaniy duragaylar turli xil madaniy sohalaridagi vaqtinchaliklarning aralashuvi natijasida paydo bo'ladi, natijada ikkilik qarama-qarshiliklarga va chiziqli progressiyaga qarshi gibrid vaqtinchalik ramkalar paydo bo'ladi. Madaniy kontekstdagi vaqtinchaliklarga oid fanlararo istiqbollar madaniy temporallikning murakkabliklarini yoritib beradi, turli jamiyatlar qanday qilib vaqtinchalik ziddiyatlarni muhokama qilishini, tarixiy rivoyatlarni qurishini va kelajakni tasavvur qilishini ochib beradi. Vaqtning falsafiy tahlillarini vaqtinchalik madaniyatini o'rganish bilan bog'lash orqali fanlararo yondashuvlar vaqtinchalik tajribalarning ko'pligi va vaqtning ijtimoiy-madaniy dinamikasi haqida nozik tushunchalarni taklif qiladi.

Vaqtning o'rganish sababi, determinizm va iroda erkinligi bilan bog'liq bo'lgan paradokslar bilan kurashadi. Vaqtinchalik paradokslar, masalan, bobo paradoksi yoki yuklash paradoksi, bizning sabablar va vaqt sayohati imkoniyatlari haqidagi tushunchamizga shubha qiladi. Bundan tashqari, determinizm va erkin iroda atrofida munozaralar vaqtinchalik doirada vakolat va tanlovning tabiati haqida chuqur savollarni tug'diradi. Ushbu paradokslar bo'yicha falsafiy izlanishlar chiziqli vaqt tushunchalari va sabablar va agentlikning murakkabligi o'rtasidagi ziddiyatlarni ta'kidlaydi, bu esa metafizika, fan falsafasi va axloqshunoslikda davom etayotgan munozaralarni keltirib chiqaradi.

Madaniyatshunoslik turli madaniyat va jamiyatlarda vaqt haqidagi tushunchalarning xilma-xilligini ochib beradi, bu esa evrosentrik vaqtning universal va bir hil tushunchalariga qarshi chiqadi. Madaniy relativizm temporal doiralarning madaniy o'ziga xosligini ta'kidlab, turli xil jamiyatlar vaqtning qanday kontseptsiyalashini va turli yo'llar bilan boshdan kechirishini ta'kidlaydi. Mahalliy madaniyatlarda vaqt haqidagi tsiklik tushunchalardan sanoatlashgan jamiyatlarda aniq vaqtgacha, madaniy relativizm vaqtinchaliklarning ko'pligini va muayyan madaniy kontekstlarda vaqtinchalik tushunchalarni kontekstualashtirishning muhimligini ta'kidlaydi[8]. Biroq, bu xilma-xillik, shuningdek, vaqtinchalik tushunchalarning universalligi va vaqtning o'rganishga fanlararo yondashuvlar uchun madaniy relativizmning oqibatlari haqida savollar tug'diradi.

Vaqtinchalik chegaralarning ravonligi o'tmish, hozirgi va kelajak o'rtasidagi munosabatlarni tushinishda qiyinchiliklar tug'diradi. Vaqtinchalik chegaralar qat'iy emas, balki talqin va muzokaralarga tobe bo'lib, tarixiy rivoyatlar, hozirgi tajriba va kelajak intilishlari o'rtasidagi ziddiyatlarga olib keladi. Bundan tashqari, rivojlanayotgan texnologiyalar va globalashuv vaqtinchalik chegaralarni yanada murakkablashtiradi, o'tmish va hozirgi o'rtasidagi farqlarni yo'qotadi va o'zgarishlar sur'atini tezlashtiradi. Anri Bergsonning davomiylik kontseptsiyasi yoki Gilles Deleuzning virtual tushunchasi kabi vaqt tabiati haqidagi falsafiy mulohazalar vaqtinchalik oqim va vaqtinchalik hodisalarning o'zaro bog'liqligini

tushunish uchun muqobil asoslarni taklif qiladi[9]. Biroq, vaqtinchalik chegaralardan o'tish murakkab va bahsli hudud bo'lib qolmoqda, bu xotira, o'ziga xoslik va vaqtinchalik aralashuvlar etikasi haqida savollar tug'diradi.

Vaqtinchalik tadqiqotlarning kelajagi falsafiy izlanishlarni madaniy tahlil, ilmiy tadqiqotlar va texnologik innovatsiyalar bilan bog'laydigan fanlararo tadqiqotlarni rivojlantirishdan iborat. Turli fanlardan olimlar o'rtasidagi hamkorlikdagi sa'y-harakatlar falsafa, psixologiya, antropologiya, fizika va boshqa sohalardagi tushunchalarni birlashtirish orqali vaqt haqidagi tushunchamizni boyitishi mumkin. Fanlararo yondashuvlar ko'p qirrali hodisa sifatida vaqtni tushunishimizni chuqurlashtiradigan yangi metodologiyalar, nazariy asoslar va empirik tadqiqotlarni o'rganish imkoniyatlarini taqdim etadi[10]. Bundan tashqari, fanlararo tadqiqotlar akademik fanlar o'rtasidagi muloqotni rivojlantirishi, madaniyatlararo istiqbollarni rivojlantirishi va iqlim o'zgarishi, texnologik buzilishlar va ijtimoiy tengsizlik kabi vaqt bilan bog'liq dolzarb ijtimoiy muammolarni hal qilishi mumkin.

Vaqtinchalik tahlildan olingan tushunchalar fan, gumanitar fanlar, texnologiya, sog'liqni saqlash va davlat siyosati kabi turli sohalarga keng qamrovli ta'sir ko'rsatadi. Fanlarda vaqtinchalik tahlil fizika, biologiya va nevrologiya kabi sohalardagi yutuqlarga hissa qo'shib, entropiya, biologik ritmlar va miyadagi vaqtinchalik ishlov berish kabi hodisalarni tushunishimizga yordam beradi. Gumanitar fanlarda vaqtinchalik tahlil inson tajribasi va ifodasining vaqtinchalik o'lchovlarini ochib berish orqali adabiyot, tarix, san'at va madaniyatga bo'lgan munosabatimizni boyitadi. Bundan tashqari, vaqtinchalik tahlil ma'lumotlar fani, shaharsozlik va atrof-muhitni boshqarish kabi sohalarda amaliy qo'llaniladi, bu erda vaqtinchalik naqsh va dinamikani tushunish qaror qabul qilish va muammolarni hal qilish uchun zarurdir.

Muhokama. Vaqtinchalik nuqtai nazarlarning inson mavjudligiga axloqiy ta'sirini o'rganish ekzistensial savollarni hal qilish va axloqiy qarorlar qabul qilishda rahbarlik qilish uchun juda muhimdir. Vaqtinchalik istiqbollar bizning shaxsiyat, xotira, mas'uliyat, hayot va o'lim tabiati haqidagi tushunchamizni shakllantiradi. Axloqiy mulohazalar avlodlararo adolat, tarixiy tovonlar, vaqtni manipulyatsiya qilish etikasi va madaniy merosni saqlash kabi masalalar atrofidagi munozaralarda yuzaga keladi. Bundan tashqari, vaqtinchalik nuqtai nazarlar bioetika, ekologik axloq va ijtimoiy adolat kabi sohalardagi axloqiy asoslarga ta'sir qiladi, bu erda vaqtinchalik masalalari adolat, barqarorlik va inson qadr-qimmatini tushunchalari bilan kesishadi[11]. Vaqtinchalik nuqtai nazarlarning axloqiy oqibatlarini tanqidiy o'rganib, olimlar axloqiy nutqqa hissa qo'shishlari va insoniy qadriyatlarni qo'llab-quvvatlaydigan va vaqtinchalik xilma-xillikni hurmat qiladigan mas'uliyatli harakatlarni rag'batlantirishlari mumkin.

Vaqtni ilmiy tahlil ob'ekti sifatida o'rganish davomida biz falsafa, madaniyatshunoslik va fanlararo tadqiqotlardan turli nuqtai nazarlarni o'rgandik. Biz qadimgi yunon nuqtai nazarini o'z vaqtida o'rganish, uning kontseptual evolyutsiyasini Kant asoslari va Heidegger fenomenologiyasi orqali kuzatishdan boshladik. Keyin biz madaniy artefaktlar, marosimlar va amaliyotlarda vaqtning namoyon bo'lishini o'rganib chiqdik, uning inson tajribasi va jamiyat normalari bilan dinamik o'zaro ta'sirini ta'kidladik. Fanlararo istiqbollar vaqtinchalik ontologiyalar, tajribalar va madaniy kontekstlarni yoritib, vaqtinchalik hodisalarning murakkabligi va xilma-xilligini ochib berdi. Vaqtinchalik paradokslar, madaniy relativizm va

suyuqlik vaqtinchalik chegaralari kabi qiyinchiliklar vaqtни o'rganishning murakkabligini yana bir bor ta'kidladi.

Vaqtни o'rganish bo'yicha ushbu fanlararo tadqiqot inson mavjudligining ushbu asosiy jihatini tushunishimizga qimmatli tushunchalar berdi. Falsafiy tadqiqotlarni madaniy tahlil bilan bog'lab, vaqtinchalik tadqiqotlar bizning vaqt haqidagi kontseptsiyalarimizni va uning turli sohalarga ta'sirini boyitdi. Fanlararo tadqiqotlardagi yutuqlar vaqt tabiatini va uning fan, gumanitar fanlar va boshqa sohalarda qo'llanilishini yanada yoritishga va'da beradi[12]. Kelajakdagi istiqbollar sun'iy intellekt va kvant hisoblash kabi rivojlanayotgan texnologiyalarni o'rganishni o'z ichiga oladi, ular vaqtinchalik hodisalarni tekshirishning yangi usullarini taklif qiladi. Bundan tashqari, vaqtinchalik nuqtai nazardan kelib chiqadigan axloqiy mulohazalarni ko'rib chiqish, tobora ortib borayotgan vaqtinchalik dunyoda inson mavjudligining murakkabligini boshqarish uchun juda muhimdir.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, vaqtни o'rganish intizom chegaralaridan oshib ketadigan jozibali va ko'p qirrali ish bo'lib qolmoqda. Vaqt falsafiy tushuncha va madaniy hodisa sifatida turli sohalardagi olimlar va mutafakkirlarni qiziqtirishda davom etmoqda. Vaqtinchalik mavjudlikning murakkabliklarini kezar ekanmiz, keling, vaqtinchalik nuqtai nazarimizning axloqiy oqibatlarini va vaqtinchalik voqelikni shakllantirishdagi harakatlarimizning mumkin bo'lgan oqibatlarini yodda tutaylik. Fanlararo muloqotni rivojlantirish, madaniy xilma-xillikni qamrab olish va vaqtinchalik murakkablikni qamrab olish orqali biz vaqt haqidagi tushunchamizni chuqurlashtirishimiz va inson mavjudligining vaqtinchalik o'lchamlarini tushunishimizni boyitishimiz mumkin. Oxir oqibat, vaqtни o'rganish bizni mavjudlik sirlari haqida o'ylashga, hayot ritmlarini qabul qilishga va vaqt bo'ylab umumiy sayohatimizni belgilaydigan o'tkinchi daqiqalarni qadrlashga taklif qiladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Mundle, C. W. K. (1970). *Philosophy of Time*. Routledge.
2. Prior, A. N. (2003). *Papers on Time and Tense*. Clarendon Press.
3. Reichenbach, H. (2008). *The Philosophy of Space and Time*. Dover Publications.
4. Creswell, J. W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Sage Publications.
5. Yin, R. K. (2017). *Case Study Research and Applications: Design and Methods*. Sage Publications.
6. Sorabji, R. (2013). *Aristotle on Memory*. University of Chicago Press.
7. Genette, G. (1997). *Narrative Discourse: An Essay in Method*. Cornell University Press.
8. Le Poidevin, R. (2015). *The Images of Time: An Essay on Temporal Representation*. Oxford University Press.
9. Добровольский Д. О. К проблеме фразеологических универсалий / Д. О. Добровольский *Филологические науки*. – 1991. – № 1. – С. 71–96
10. Маслова В.А. *Когнитивная лингвистика учеб. пособие* В. А. Маслова. – Минск Тетра Системс, 2005. – 254 с.
11. Бергсон А. *Непосредственные данные сознания: Время и свобода воли*. –М.: ЛКИ, 2010. – 224 с.
12. Вежбицкая А. *Понимание культур через посредство ключевых слов* А. Вежбицкая. – М. : Яз. славян. культуры, 2001. – 287 с

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари** электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).